



ביאורים

עדיין לא ביארנו מה נחשב לנס ומתי, לעומת זאת, עניין מסוים נחשב לטבע. יש שני מיני ניסים: על פי הטבע כמו קריעת ים סוף, ונגד הטבע כמו הברד והארבה במצרים. אותם ניסים שהטבע מאפשר היו יכולים להתרחש במקרה גם במקום או זמן אחר, אף שהסבירות לכך היא נמוכה יותר. מאחר ועולם ההלכה נקבע על פי מה שניכר לעיניים, ממילא חשוב להגדיר מהו טבע, ומתי הופכת מציאות טבעית לנס אותו מחדש הקב"ה.

ישנם שלושה קריטריונים שעל פיהם נחשיב עניין טבעי לנס:

הקריטריון הראשון הוא התזמון. מציאות חריגה אשר מתרחשת בדיוק בזמן שניבא הנביא - כמו שמואל שקורא לה' לתת קולות ומטר וכך קורה מיד - זו ראייה לכך שישנה יד מכוונת מלמעלה, והיא מחוללת את הפלאות כדברי אותו הנביא.

הקריטריון השני הוא ייחודיותו של המקרה. תופעה טבעית אשר בולטת בחריגותה מעידה בפנינו על נס, המורה על ה' מחוללו. על הארבה נאמר: "ולפניו לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן", ודאי דבר כזה לא קבוע בחוקי הטבע אלא יד ה' חוללה אותו. גם בדבר נאמר: "וממקנה בני ישראל לא מת אחד". התייחדות של מקרה רק באומה מסוימת, רק במקום מסוים או רק במין מסוים מלמדת על ניסיות אותו העניין.

הקריטריון השלישי הוא המשכיות מצב מסוים, כמו הברכות והקללות. לטבע יש חוקים משלו ואמנם הם נתונים לשינוי, אבל כל שינוי מהטבע חוזר למצבו הרגיל אחר כך. דבר שקורה פעם או פעמיים מתפרש כעניין מקרי, אבל כשהוא נשנה פעמים רבות זו ראייה על היד המכוונת את אותו העניין. "אם תלכו עמי קרי" - כלומר שתחשבו שהעונשים הבאים עליכם הם מקרה, אזי "והלכתי עמכם בחמת קרי" - ה' ימשיך להעניש אתכם בעונשים, עד שתבינו שהעונש איננו מקרה אלא מכוון מידי ה'.

הרחבה

• ניסים נסתרים בתורה

האחד מהם בוא האפשר ההוא בעת מאמר הנביא בשוה. הרמב"ן כותב שישנם ניסים שאינם יוצאים מגדר הטבע ולא ניכרים כל כך בתור נס, והם נקראים ניסים נסתרים. הניסים הללו לא נכתבו בתורה במפורש, אלא אם-כן יש נביא שהעיד עליהם מראש. בדבריו אלו הוא בא לדחות את דברי רבי אברהם אבן עזרא, שלא קיבל את דרשתם של חז"ל שיוכבד נולדה בין החומות בירידה למצרים [סוטה יב.], בטענה שאם-כן, היה על התורה לציין שהיא ילדה את משה בגיל מאה ושלושים, וזהו נס גדול יותר מהנס של הולדת יצחק לשרה בגיל תשעים שכן מוזכר בתורה.

הרמב"ן מבסס את דבריו על כך שהתורה מיוסדת על האמונה בניסים נסתרים. כוונתו היא שהשגחת ה' בתוך הטבע, וכל ענייני השכר והעונש, הם בעצם ניסים נסתרים. לכן אין ערך בהזכרת נס נסתר, כיוון שזה דבר כל כך ברור. רק אם הנביא יאמר מראש שיתרחש נס - אז יש ערך מוסף בהזכרת הנס הנסתר: "אומר לך דבר שהוא אמת וברור בתורה, כי הנסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא כן מתחילה... יזכירם הכתוב, והנעשים מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע לא יזכירו בתורה או בנביאים... ולמה יזכירם הכתוב, כל יסודות התורה בנסים נסתרים הם. ועם התורה אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג, שהרי יעודי התורה כולם אותות ומופתים..." [רמב"ן על התורה, בראשית מו, טו].

וממה שראוי שנבארהו הנה, ואף על פי שהוא עקר יותר נכבד מן הנבואה. הוא הניסים שהנפלאות פעמים יהיו בענינים הנמונים בטבע, כהתהפך המטה לנחש ושקיעת הארץ בעדת קרח ובקיעת הים. ופעמים יהיו בענינים האפשריים בטבע, כבא הארבה והברד והדבר במצרים. כי מדרך מיני אלו הדברים שיארכו במקצת העתים במקצת המקומות. וכמו קריעת מזבח ירבעם במאמר איש האלהים, "זה המופת אשר דבר ה' הנה המזבח נקרע" וגו'. כי מדרך הבנינים שיבקעו, וכל שכן הנבנים מחדש. וכרדת המטר הסוחף בזמן הקציר על יד שמואל. והברכות והקללות הנזפרות בתורה, כי כל אחת מהן אפשר בכל ארץ ובכל זמן, והם כלם מפת האפשר כפיסתכל האדם בהם.

ואמנם יהיו הענינים האלו האפשריים מופתיים באחד משלשה התנאים או בכלם.

האחד מהם בוא האפשר ההוא בעת מאמר הנביא בשוה^ו, כמו שבא בשמואל "אקרא אל ה' ויתן קולות" וגומר, "ויקרא שמואל אל ה' ויתן קולות ומטר ביום ההוא". וכמו שבא באיש האלהים הבא מיהודה "והמזבח נקרע וישפך הדשן כמופת אשר נתן איש האלהים".

והתנאי השני זרות האפשר ההוא על כל אפשר ממונו, כמו שבא בארבה: "ולפניו לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן". ובברד אמר "אשר לא היה כמוהו בכל ארץ מצרים". ובדבר אמר "וממקנה בני ישראל לא מת אחד". כי התייחד האפשר ההוא באמה נרמז אליה^ו או במקום, או במין, נרמז אליו מזרות האפשר ההוא.

והתנאי השלישי המשוף האפשר ההוא המתחדש והתמדתו בברכות והקללות. כי אלו היה פעם אות או שתיים, לא היה מופת והיה נאמר שהוא במקרה. וכבר באר בתורה ואמר "אם תלכו עמי קרי", כלומר שתשימו מה שיחול בכם מאלו המכות מקרה לא שהם ענש, אמר שהוא יתברך יתמיד בחרון אפיו הדבר ההוא אשר חשבתם אותו מקרה. אמר "והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי".